

УДК 342.951:351

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.74>

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ДІЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Дем'янчук Ю.В.,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права факультету менеджменту та права
Вінницького національного аграрного університету,
ORCID: 0000-0002-7695-6338

Сидоренко В.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права та соціально-поведінкових наук
Відокремленого структурного підрозділу закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»»
Білоцерківського інституту економіки та управління,
ORCID: 0000-0002-5726-1303

Гнатюк А.Р.,

здобувач 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право
факультету менеджменту та права
Вінницького національного аграрного університету

Гоцуленко І.О.,

здобувач 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право
факультету менеджменту та права
Вінницького національного аграрного університету

Григорук М.І.,

здобувач 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право
факультету менеджменту та права
Вінницького національного аграрного університету

Жовмір М.І.,

здобувач 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право
факультету менеджменту та права
Вінницького національного аграрного університету

Дем'янчук Ю.В., Сидоренко В.В., Гнатюк А.Р., Гоцуленко І.О., Григорук М.І., Жовмір М.І. Дискусійні аспекти протидії корупційним діям в умовах воєнного стану в Україні.

Сучасна Україна стала полігоном для різних соціальних експериментів. Тому в її історії неважко знайти різні типи моделей для боротьби з корупцією. Звертаючись до осяжного історичного періоду в сучасній Україні та колишньому СРСР, можна виділити кілька таких концептуальних моделей.

Тоталітарна модель боротьби з корупцією передбачає всеосяжний контроль із боку держа-

ви за поведінкою посадових осіб і жорстке реагування на будь-які відхилення від прийнятих норм (писаних і неписаних), які вони допустили. Найбільше ця модель була реалізована в епоху „сталінізму”.

Для боротьби з корупцією порушені права людини, оскільки тоталітаризм принципово несумісний із їх дотриманням.

Проте в такій моделі є й позитивні риси: вона забезпечує тісну кореляцію між рівнем владних повноважень посадової особи та ступенем відповідальності. Ризик бути притягнутим до кримінальної відповідальності та понести покарання зростає

для осіб, які знаходяться ближче до вершини влади – чим ближче до вершини, тим більший ризик. Іншими словами, спрацьовує принцип реалізації відповідальності: „зверху-вниз”, що є ідеальним засобом оптимізації будь-якої соціальної системи.

Авторитарна модель боротьби з корупцією має власну принципову особливість – реалізація відповідальності вибіркова, згідно з установками „керівної особи”. Тривалий час такими особами були представники партійної еліти. Ця модель була типовою за часів правління Хрущова та Брежнєва.

Варто згадати ще дві особливості, притаманні авторитарній моделі: по-перше, вихід посадової особи на певний рівень владних повноважень фактично забезпечує правовий імунітет, по-друге, гроші в цій моделі відіграють другорядну роль або не мають значення взагалі.

Розглянута модель боротьби з корупцією мотивує прагнення потрапити у владні структури з міркувань власної безпеки та безкарності; тому в ній закладені процеси деградації влади та її послідовного корумпування.

Ліберальна модель боротьби з корупцією означає повну безвідповідальність, безкарність і всездозволеність. Такі обставини складаються в періоди революційних потрясінь, коли нова влада ще не опанувала функції управління або свідомо ініціює руйнівні процеси. Історичні періоди існування такої моделі – час правління Тимчасового уряду, активно відбуваються реформи.

Ключові слова: корупція, війна, російська федерація, воєнний стан в Україні, адміністративно-правове забезпечення, модель боротьби, ретроспектива проблем розвитку, державний вплив.

Demianchuk Y.V., Sydorenko V.V., Hnatiuk A.R., Hotsulenko I.O., Hryhoruk M.I., Zhovmir M.I. Discussion aspects of combating corruption in the conditions of martial law in Ukraine.

Modern Ukraine has become a training ground for various social experiments. Therefore, it is not difficult to find different types of models for fighting corruption in its history. Turning to the comprehensible historical period in modern Ukraine and the former USSR, several such conceptual models can be distinguished.

The totalitarian model of the fight against corruption involves comprehensive control by the state over the behavior of officials and a tough response to any deviations from accepted norms (written and unwritten) that they have allowed. This model was mostly implemented in the era of „Stalinism”.

To combat corruption, human rights are violated, as totalitarianism is fundamentally incompatible with their observance.

However, such a model also has positive features: it ensures a close correlation between the level of authority of an official and the degree of responsibility. The risk of being prosecuted and punished increases for individuals who are closer to the top of power – the closer to the top, the greater the risk. In other words, the principle of implementation of responsibility works: „from top to bottom”, which is an ideal means of optimizing any social system.

The authoritarian model of combating corruption has its own fundamental feature – the implementation of responsibility is selective, according to the attitudes of the „leader”. For a long time, such persons were representatives of the party elite. This model was typical during the reigns of Khrushchev and Brezhnev.

It is worth mentioning two more features inherent in the authoritarian model: firstly, the rise of an official to a certain level of authority actually provides legal immunity, secondly, money in this model plays a secondary role or has no importance at all.

The considered model of combating corruption motivates the desire to get into power structures for reasons of personal safety and impunity; therefore, the processes of power degradation and its successive corruption are embedded in it.

The liberal model of fighting corruption means complete irresponsibility, impunity and permissiveness. Such circumstances occur in periods of revolutionary upheavals, when the new government has not yet mastered the functions of management or deliberately initiates destructive processes. The historical periods of the existence of this model are the time of the Provisional Government, reforms are actively taking place.

Key words: corruption, war, Russian Federation, martial law in Ukraine, administrative and legal support, model of struggle, retrospective of development problems, state influence.

Постановка проблеми. З розв’язанням війни російською федерацією проти України, події останніх років в Україні визначають корупцію як загрозу національній безпеці держави України загалом. Оскільки за часи незалежності Україна вибудовувала власну національну систему безпеки, що декларує загальноприйняті норми міжнародного права, це дозволило державі заснувати власну європейську ідентичність, запустити складний процес трансформації суспільства та системи національної безпеки в умовах воєнного стану в Україні. Проаналізувавши нинішній стан в Україні, можна стверджувати, що поки не подолана корупція, не відновлена довіра до державної й судової влади (виступ академіка НААН України Г. Калетніка) [1].

Корупція визнана як побічний продукт низького рівня політичної конкуренції. Нерівномір-

не зростання економічних показників держави, слабе громадянське суспільство та відсутність інституцій становлять передумови стійкого рівня корупції в Україні [2, с. 278]. Взаємодія цих факторів призводить до формування нових видів корупції в умовах воєнного стану в Україні. Зростає рівень корупції пронизує всю систему адміністративного управління та руйнує її основи.

Отже, важливе значення зумовлює наведений короткий огляд корупційних зловживань. Задля розв'язання проблем протидії корупційним діям, постає необхідність розробки саме стратегічного, системного підходу до подолання корупції в умовах воєнного стану в Україні.

Стан опрацювання. Нормативно-правове забезпечення дослідження складають наукові доробки вчених, які вивчали явище корупції із різних позицій: Бусол О.Ю. [3], Дем'янчук Ю.В. [4], Калетнік Г.М. [1], Костицький В.В. [5], Маньгора Т.В. [6], Невмержицький Є.В. [7], Суббот А.І. [8].

Під час виконання дослідження було враховано досвід вищезазначених наукових доробок учених щодо:

- концепції протидії корупційній злочинності в Україні (Бусол О.Ю.);
- впливу корупції на економічний розвиток України (Дем'янчук Ю.В.);
- не подолання корупції; не відновлення довіри до державної й судової влади (Калетнік Г.М.);
- виокремлення правових аспектів місцевого самоврядування як окремої гілки публічної влади (Костицький В.В.);
- правового регулювання гендерної рівності в українському законодавстві (Маньгора Т.В.);
- явища корупції (Невмержицький Є.В.);

адміністративно-правових засад запобігання і протидії корупції в системі державної служби України (Суббот А.І.).

Метою статті є удосконалення нормативно-правової бази адміністративно-правових правопорушень у сфері корупції в умовах воєнного стану в Україні; обґрунтування ретроспективи проблем розвитку та становлення адміністративно-правових заходів протидії корупційним діям в умовах воєнного стану в Україні; дослідження діяльності державних органів в умовах воєнного стану в Україні як суб'єктів адміністративно-правового забезпечення щодо протидії корупційним діям в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Ліберальна модель боротьби з корупцією означає повну безвідповідальність, безкарність і всюдозволеність. Такі обставини складаються в періоди революційних потрясінь, коли нова влада ще не

опанувала функції управління або свідомо ініціює руйнівні процеси. Історичні періоди існування такої моделі – час правління Тимчасового уряду, активно відбуваються реформи.

Олігархічна модель боротьби з корупцією здійснюється відповідно до кланового підходу – за принципом „свій-чужий”. Оскільки влада здійснюється „командами”, то „своїх” захищають від відповідальності всіма можливими способами, проте відносно „чужих” збирають компрометувальний матеріал і намагаються дати йому законний хід. Реалізацію такої моделі можемо спостерігати тепер.

В олігархічній моделі виключне значення надається грошам, тому за їх допомогою влагоджується переважна більшість питань, у тому числі у правоохоронній сфері. Звідси модифікація такої моделі у кримінальну, оскільки, як показує практика, бандити від відповідальності відкупуються, що дозволяє їм безкарно займатися кримінальним бізнесом.

Оскільки олігархічні клани не підтримують зворотного зв'язку з населенням й управлінськими структурами (в тому числі у правоохоронній сфері), то боротьба з корупцією набуває інструментального характеру та розглядається як знаряддя в міжкланових сутичках за владу. Відсутність контролю породжує широкомасштабну корупцію в нижніх структурах влади.

Тому, враховуючи вищезазначене, наукові результати потребують удосконалення, а саме:

- обґрунтування основ концептуального підходу щодо розробки заходів протидії адміністративно-правових правопорушень у сфері корупції, що базуються на неефективності здійснення уповноваженими органами контрольної функції, яку необхідно виконувати на всіх рівнях державного управління, тоді концептуального значення набуває конституційний контроль в умовах воєнного стану в Україні; перспективи розвитку та значення засобів протидії корупційним діям в умовах воєнного стану в Україні, серед них: заборона на ведення чиновниками та членами їхніх сімей особистого бізнесу, що конкурує з діяльністю чиновника; заборона на володіння офшорними компаніями та контакти із ними; декларування доходів і витрат чиновників; публічність і відкритість усіх процедур, здійснюваних владою; правила фінансування виборчої кампанії: заборона фінансування з боку компаній, що працюють за державними контрактами; установлення загальних коштів внеску для кожного політика та коштів від кожного з його прихильників;

– на основі аналізу змісту явища корупції уточнення особливостей становлення та розвитку адміністративно-правового забезпечення протидії корупційним діям в умовах воєнного стану в Україні, що саме взаємодія різних економічних, політичних та соціальних інститутів (як фор-

мальних, так і неформальних) є визначальною у формуванні різних видів корупції;

– формулювання особливостей нормативно-правового забезпечення розробки заходів протидії корупційним діям в умовах воєнного стану в Україні, що дає підстави класифікувати їх відповідно до методів правового впливу на суб'єкт на кілька груп нормативно-правових положень: що визначають сутність і загальне поняття корупції; що визначають склад корупційного правопорушення; нормативно-правові акти, що визначають порядок розслідування, розкриття, протидії корупційним діям; що виявляють причини подальшого подолання корупції в умовах воєнного стану в Україні.

Висновки. У висновках наведено комплексне теоретичне узагальнення наукової розробки теоретично-концептуальних проблем, адміністративно-правових заходів протидії корупційним діям в умовах воєнного стану в Україні, визначення провідних напрямів антикорупційної діяльності держави, удосконалення та підвищення ефективності засобів протидії корупції в умовах воєнного стану в Україні. Сформульовані висновки та пропозиції щодо застосування одержаних результатів розв'язання зазначеної проблеми доводять актуальність теми дослідження. Концептуальні положення дослідження такі:

1. Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що корупція – це не просто відхилення від певного морального стандарту, тому його потрібно розглядати у широкому соціально-політичному контексті. З цієї точки зору корупція має різні форми, які у спеціальних дослідженнях визначаються різними показниками. У ході вивчення питання детермінант корупції з'ясовано, що ці показники є корельованими. Установлено, що серед причин виникнення та розвитку корупції основними є низький рівень доходу, відсутність демократії, слабка судова система в умовах воєнного стану в Україні.

2. Досліджено ретроспективу проблеми розвитку та становлення адміністративно-правових заходів протидії корупції. Встановлено, що історичну основу державної політики у сфері протидії корупції складають напрями впливу на передумови корупції, серед яких визначено регулювання економічних і соціальних процесів шляхом зниження державного впливу, реагування на корупційні зловживання, додержання принципів рівності, законності, справедливості, запровадження громадського обговорення та залучення громадянського суспільства до контролю за додержанням Антикорупційного законодавства, залучення представників іноземних установ для здійснення заходів антикорупційного спрямування в Україні, розширення сфери застосування фіксованих платежів, удосконалення системи оподаткування малого та середнього бізнесу,

розширення повноважень антимонопольних комітетів, сприяння розвитку конкуренції на внутрішньому ринку країни, удосконалення системи державних замовлень, приватизації, оренди державного майна, здійснення подальшого вдосконалення правової системи з метою протидії корупційним діям в умовах воєнного стану в Україні, забезпечення кадрової політики на засадах конкурсного відбору, розробка та запровадження єдиних загальних правил просування по службі, розробка щодо заборони державним службовцям усіх рангів брати участь у підприємницькій діяльності, розроблення та впровадження системи розвитку інститутів громадянського суспільства, протидії чинникам корупції, висвітлення у ЗМІ різних аспектів протидії корупційним діям в умовах воєнного стану в Україні, створення громадських формувань антикорупційного спрямування, надання їм підтримки та допомоги в умовах воєнного стану в Україні.

Таким чином, зрушення ситуації на краще у розв'язанні зазначених проблем потребує від виконавчої й законодавчої влади в умовах воєнного стану в Україні неординарних заходів утвердження законності та наведення ладу насамперед в економіці, зокрема посилення контрольних, фінансових і владних функцій.

3. Досліджено діяльність державних органів в умовах воєнного стану в Україні як суб'єктів адміністративно-правового забезпечення щодо протидії корупційним діям. Аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що корупція не залежить від контекстних змін. Це є симптомом ширшої динаміки управління та ширших питань, пов'язаних з інституційною якістю в умовах воєнного стану в Україні. Цілком імовірно, що корупція процвітає в умовах дефіциту підзвітності, а суб'єкти правовідносин мають занадто дискреційних можливостей.

Фактично корупція більш поширена у країнах, що переживають процеси політичного та економічного переходу (через запобігання за джерела накопичення, розподілу влади тощо). Процеси демократизації можуть фактично сприяти розвитку динаміки держави, проте у певних ситуаціях, зокрема конкурентне запобігання, сприяє зростанню корупції в умовах воєнного стану в Україні.

На нашу думку, варто скористатись міжнародним досвідом, необхідно сформувати єдину антикорупційну структуру, незалежну від гілок влади, наділену повноваженнями запобігання, розкриття, розслідування та покарання корупційного злочину.

Вищевказаний перелік заходів протидії корупційним діям в умовах воєнного стану в Україні не є вичерпним. Очевидно, що обмеження корупції має проводитися комплексно, всебічно й, оскільки антикорупційна політика зустрине опір

на різних рівнях владної ієрархії, то необхідним заходом буде постійний перегляд заходів протидії корупційним діям на предмет виявлення та відмови від неефективних заходів і заміни їх на більш дієві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вебсайт Вінницького національного аграрного університету. URL: <https://vsau.org/novini/novini-vnau/vseukraiinska-naukovo-praktichna-konferencziya-%C2%ABtransformacijna-dinamika-rozvitku-agropromislovogo-virobnicztva%C2%BB> (дата звернення: 20.11.2023).
2. Demianchuk Yu., Savchenko L., Subbot A. Influence of corruption on the economic development of Ukraine in terms of reformation: a retrospective analysis. *Baltic Journal of Economic Studies*. Riga: Publishing House „Baltija Publishing”. 2018. Vol. 4. Issue 3. P. 276–282. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-3-276-282>.
3. Костенко О.М., Бусол О.Ю. Концепція протидії корупційній злочинності в Україні потребує нових підходів: основні тези. *Публічне право*. 2016. № 2 (22). С. 143–151. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4343df2e-3f1c-4258-8c3c-b4853e624ff5/content> (дата звернення: 20.11.2023).
4. Дем'янчук Ю.В. Адміністративно-правові засади запобігання і протидії корупції у системі державної служби України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2020. URL: http://77.244.44.155/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?C21 CO M=S&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21FMT=fullwebr&S21ALL=%28%3C.%3EA%3D%D0%94%D0%B5%D0%BC%27%D1%8F%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA,%20%D0%AE.%20%D0%92.%3C.%3E%29&Z21ID=&S21SRW=TIPVID&S21SRD=&S21STN=1&S21REF=10&S21CNR=20&FT_REQUEST=&FT_PREFIX= (дата звернення: 20.11.2023).
5. Костицький В.В. Місцеве самоврядування як окрема гілка публічної влади. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2018. № 1. С. 48–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2018_1_10.
6. Маньгора Т.В., Піковська Т.В. Правове регулювання гендерної рівності в українському законодавстві. *Журнал Інформація і право*. 2022. № 3 (42). С. 156–163. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.3\(42\).270257](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.3(42).270257).
7. Невмержицький Є.В. Корупція в Україні: Причини, наслідки, механізми протидії: Монографія. Київ: КНТ, 2008. 363 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001932 (дата звернення: 20.11.2023).
8. Дем'янчук Ю.В., Суббот А.І. Актуальні проблеми стану дослідження адміністративно-правових засад запобігання і протидії корупції в системі державної служби України. *Міжнародний науковий журнал „Інтернаука”. Серія: „Юридичні науки”*-. 2022. № 1 (47). С. 37–43. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2022-1-7911>.